

FRASEOLOGIA I MODALITZACIÓ EN LA CRÒNICA FUTBOLÍSTICA

Dolors Palau Sampio
Universitat de València

1. INTRODUCCIÓ

Si el lloc on es lliuren cada cap de setmana les gestes més impressionants només fora un tapís de gespa, si els colors de la camiseta no passaren d'un tros de tela tenyida i si els jugadors que els vesteixen es quedaren en assalariats del baló i l'esforç físic en equip, segurament, les cròniques esportives no destil·larien la passió expressiva que ara exhibeixen. Però el futbol té en els mitjans de comunicació una caixa de ressonància fonamental, un vehicle de retroalimentació que no trobem en altres àmbits de l'activitat informativa; i que, en molts casos, seria difícil imaginar. Álex Grijelmo (1997: 96) ho deixa molt clar quan convida a traslladar a la crònica política les llicències pròpies de la futbolística. Tot i constatar la diversitat d'estratègies de modalització que poden intervindre –i, de fet, intervenen– a l'hora de filtrar les valoracions i judicis dels periodistes que conreen aquest gènere, ens centrarem ací en la importància de les unitats fraseològiques, peces lèxiques prefabricades que formen part del repertori de la llengua.

Aquesta anàlisi s'abordarà des de la pragmaestilística, una opció que permet apropar-se als textos periodístics en tant que realitzacions lingüístiques concretes i que fa possible un estudi de les microestructures sense perdre de vista els condicionants contextuals i socials. L'aproximació que ací es planteja s'inscriu dins de l'estudi dels estils periodístics¹, considerats en plural, com un resultat de la configuració de les diverses formes de veure i construir la realitat. En aquest sentit, les estratègies de modalització es presenten com un recurs imprescindible a l'hora d'indagar en les formes d'inserció del punt de vista del periodista en els seus textos.

¹ He tractat aquest punt detalladament al llibre *Els estils periodístics. Maneres diverses de veure i construir la realitat* (València: Quaderns de Filologia, Anejo número 60, Universitat de València, 2005), on es desenvolupa una proposta d'anàlisi pragmaestilística dels textos periodístics.

La importància de la fraseologia com a element modalitzador en el discurs de la premsa esportiva s'abordarà a partir de l'anàlisi d'un centenar de textos publicats en les edicions de diumenge i dilluns d'abril de 2005² en quatre periòdics. L'elecció de dos diaris d'àmbit estatal (*El Mundo* i *El País*) i els altres valencians (*Levante-EMV* i *Las Provincias*) té com a objectiu comprovar si hi ha diferències substancials en la implicació dels periodistes. Per a dur-ho a terme s'han elegit les cròniques de partits de Primera Divisió de la Lliga de Futbol Professional espanyola.

2. CRÒNICA I FUTBOL: JUTGES DE PAPER

La crònica futbolística està lluny de complir els principis canònics que l'ortodoxia periodística prescriu per a aquest gènere. Situada a mitjan camí entre la informació i l'opinió, juntament amb el reportatge o l'entrevista, els manuals i llibres d'estil han presentat la crònica com un dels gèneres de la interpretació, amb la porta oberta a l'avaluació i l'anàlisi, però vedada a la manifestació explícita dels judicis personals, que es reserva sempre a l'article, la columna o l'editorial. La lectura de les pàgines esportives dista molt de confirmar aquestes inscripcions genèriques, sobretot si les comparem amb la crònica política, més abocada a la reflexió i contextualització que al judici obert sobre declaracions o actituds polítiques.

Grijelmo incideix en el caràcter especial de la crònica esportiva, compartit amb la de bous –i en part la dels festivals de cinema–, en explicar que els seus autors es permeten unes llibertats que, ni de lluny, es prendrien els que s'ocupen de les parcel·les d'informació política o la vida social: “Con frecuencia descalifican contundentemente o elogian sin reparo, emitiendo opiniones propias a veces muy discutibles” (1997: 96). Sovint obliden també un principi clau del gènere: l'anclatge al fet noticiós i la subordinació a ell, com remarca Núñez Ladevéze (1995: 79). “Los cronistas deportivos dan por hecho que el lector ya ha presenciado el partido por televisión (...). Incluso aunque el lector estuviera en el partido, necesitaría la anotación de los principales hechos para ver su relación con el enfoque de la crónica” (Grijelmo, 1997: 99).

Aquestes observacions no han passat desapercebudes als autors d'una de les més recents revisions i propostes tipològiques. Sánchez i López Pan situen les cròniques d'esports i de bous dins dels gèneres del periodisme especialitzat, juntament amb la crítica, i no amb el reportatge, l'entrevista, el

² Més concretament, les cròniques corresponen a les edicions dels dies 3, 4, 10, 11, 17, 18, 24 i 25 d'abril.

perfil, la informació i la crònica parlamentària o d'espectacles, com era habitual (1998: 34).

La superació dels límits purament interpretatius en els textos futbolístics ha estat posada de manifest pels diversos autors que s'han acostat a ells³. Hernández Alonso deixa clar que el propòsit d'objectivitat i denotació, si resulta utòpic en qualsevol missatge inserit a les pàgines d'un periòdic (2003: 17), encara ho és de manera més evident en el periodisme esportiu: "El cronista, al tiempo que cuenta lo ocurrido, valora todo el desarrollo, los elementos estratégicos, la labor de los jueces... Es decir, en la crónica se conjuga el relato con la interpretación y la valoración" (2003: 45). En eixa tasca, explica l'autor, "la subjetividad del periodista aparece con claridad; interpreta el acontecimiento que narra, y no siente el menor rubor al opinar, aunque sus razones puedan parecer demasiado atrevidas" (2003: 46).

L'explicació cal buscar-la, com apunta Joan Peraire, en la "implicació emotiva dels subjectes enunciadors i la complicitat amb els receptors" a través d'un discurs modalitzat que vertebrava "sentiments identitaris de pertinença nacional o tribal" (2000: 356). Hernández Alonso parla d'una retroalimentació en la que, des d'un principi, queda clara la divisió de papers: "Periodista deportivo y público-lector están preparados psicológicamente para desempeñar su función; en esta relación de interdependencia ambos conocen qué debe utilizarse" (2003: 17). En la mateixa línia es pronuncia Neus Faura quan afirma que el cronista sobrepassa l'àmbit estrictament informatiu i "viu com qualsevol espectador parcial els avatars del joc" (1998: 11). Aquestes implicacions queden reflectides en la llengua, de manera que "les formes lingüístiques, sobretot les lèxiques, se seleccionen en funció de les finalitats comunicatives que el narrador fa prevaler en cada moment" (1998: 11). La recerca de l'adhesió i reacció del lector li dóna una personalitat a la crònica esportiva que no es troba en la originalitat dels mitjans, "sino en la intensidad, libertad e intencionalidad de su uso" (Hernández Alonso, 2003: 52).

3. MODALITZACIÓ, EXPRESSIÓ DE LA SUBJECTIVITAT I FRASEOLOGIA

Un primer acostament al concepte de «modalitat» posa de manifest, segons Grande (2002: 45), la vaguetat de les definicions que a ella s'associen,

³ Sobre periodisme esportiu poden consultar-se també els diccionaris d'E. Bañeras (*¡Qué sabrá usted de fútbol! Cómo entender a jugadores, entrenadores, árbitros, directivos, periodistas...* Barcelona: Diéresis, 2004), J. Castañón Rodríguez (*Diccionario terminológico de los deportes*. Gijón: Ediciones Trea, 2004) i R. Ortega (*Diccionario de fútbol*. Barcelona: Edicions 62, 2003), així com els manuals d'A. Alcoba (*Periodismo deportivo*. Madrid: Síntesis, 2005) i P. Paniagua (*Información deportiva: especialización, géneros y entorno digital*. Madrid: Fragua, 2003).

però mostra, al mateix temps, un denominador comú: la referència a l'actitud del subjecte que parla. Calsamiglia i Tusón consideren la modalitat com un dels fenòmens característics del procés d'enunciació, equivalent, en un sentit ampli, a la noció d'expressivitat:

La modalidad como fenómeno discursivo se refiere a cómo se dicen las cosas, es decir, a la expresión verbal o no verbal de la visión del locutor respecto al contenido de sus enunciados; afecta a *lo dicho* –el contenido proposicional del enunciado– porque añade la perspectiva desde la cual el locutor considera lo que dice; por tanto se trata de la visión, del modo en que se ve aquello de que se trata. La modalidad es un concepto que se refiere a la *relación que se establece entre el Locutor y los enunciados que emite* (2001: 174-175).

En aquesta línia, Lluís Payrató apunta que, en el mateix procés que fan referència a una realitat extralingüística, els parlants expressen “d’una manera més o menys implícita, quina és la seua actitud respecte del que estan dient o enunciant” (2003: 107-108). L'autor creu que la «modalitat» és “l'expressió lingüística de l'actitud, la valoració i les creences dels parlants respecte dels enunciatos que produeixen”. Es per això que defineix com a «processos de modalització» el conjunt de fenòmens que “marquen la posició del subjecte enunciant respecte del que diu, i que s'apliquen a un contingut proposicional quan és vehiculat en forma d'enunciat” (2003: 108). Des d'un punt de vista semblant, Castellà es refereix al concepte de «modalització» per a definir l'aparició d'actituds i opinions del subjecte en el text (1992: 202), una de les dues opcions amb les que, segons Kerbrat-Orecchioni, compta el parlant:

(...) cuando el sujeto de la enunciación se ve confrontado con el problema de la verbalización de un objeto referencial (...) se le presenta *grosso modo* la opción entre dos formulaciones:
 - el discurso “objetivo”, que se esfuerza por borrar toda huella de la existencia de un enunciant individual;
 - el discurso “subjetivo”, en el cual el enunciant se confiesa explícitamente (“lo encuentro feo”) o se reconoce implícitamente (“es feo”) como la fuente evaluativa de la información (1986: 93).

Charles Bally va ser el primer a obrir, als anys 30 del passat segle, les reflexions sobre la modalitat, reduïdes fins llavors a l'anàlisi dels modes verbals. L'autor va determinar que qualsevol frase comprén dues parts:

L'une est le corrélatif du procès qui constitue la représentation (p. ex. *la pluie, une guérison*); nous l'appellerons, à l'exemple des logiciens, le *dictum*.

L'autre contient la pièce maîtresse de la phrase, celle sans laquelle il n'y a pas de phrase, à savoir l'expression de la modalité, corrélatrice à l'opération du sujet pensant. La modalité a pour expression logique et analytique un *verbe modal* (p. ex. *croire, se réjouir, souhaiter*), et son sujet, le *sujet modal*; tous deux constituent le *modus*, complémentaire du *dictum*.

La modalité est l'âme de la phrase; de même que la pensée, elle est constituée essentiellement par l'opération active du sujet parlant (1965: 36).

Ja en els anys 60 del passat segle, Jakobson es va recolzar en els conceptes de *modus* i *dictum* per a diferenciar dues peces clau en l'estudi de la modalitat: enunciació (acte individual de producció d'un enunciat) i enunciat (matèria enunciativa o objecte d'enunciació, que implica un procés i un o diversos protagonistes o subjectes), que, més tard, van portar a Meunier a parlar de modalitats de l'enunciació (relacionen al parlant i l'oient i caracteritzen la seva forma de comunicació) i modalitats de l'enunciat (situen al locutor davant la veritat, falsetat, probabilitat, certesa, versemblança, necessitat, etc., del fet o estat de la realitat a què es refereix el seu enunciat) (Castellà, 1992: 199-201). Les primeres serien responsables de que l'enunciat tinga forma declarativa, interrogativa o imperativa, mentre que les segones, sobre les quals no hi ha un nom plenament acceptat, segons Payrató –que opta per denominar-les modalitats locutives o de l'enunciador–, “es refereixen a nombrosos aspectes de l'actitud i les creences del parlant, els quals queden reflectits, d'una manera més o menys explícita, en l'enunciat” (2003: 109).

Payrató adverteix que, de la mateixa manera que no hi ha una correspondència perfecta entre les modalitats oracionals i els tipus (gramaticals) d'oracions, tampoc es troba aquest paral·lelisme entre les diferents modalitats que contempla (deòntica, epistèmica, alètica, bulomaica, circumstancial i disposicional o valorativa) i les marques lingüístiques o modalitzadors que les expressen:

El mateix element lingüístic pot concretar diverses menes de modalitat, i així un exemple aparentment tan simple com *Aquest noi pot fer-ho avui* pot rebre diverses interpretacions: té permís per fer alguna cosa (deòntica), és probable que la faci (epistèmica), és possible que la faci (alètica), l'emissor desitja que la faci (optativa), el noi es troba en la disposició i les circumstàncies per fer-ho (circumstancial i disposicional) o l'emissor s'adhereix a l'enunciat en el sentit que valora positivament que el noi ho faci (valorativa) (2003: 116).

Les opcions a través de les quals els parlants expressen les seues actituds i creences respecte del que estan enunciant pertanyen a diferents nivells de l'estructura lingüística. És la major o menor presència d'aquests en un text el que determina la seua modalització, ja que, segons Castellà, es tracta d'una "qüestió de grau", mesurable en funció del nombre d'aparicions. Ana María Barrenechea assenyala els amplis marges expressius d'aquesta funció modalitzadora en introduir el concepte d'«operador pragmàtic d'actitud oracional», un indicador de la posició que pren l'enunciador davant del seu enunciat (1979: 39-40) i que abarca elements morfològics, sintàctics, lèxics o fraseològics. Seran aquests últims –en especial les locucions i col·locacions– els que, com ja s'ha avançat, centraran l'atenció d'aquesta anàlisi.

Els estudiosos de la fraseologia solen referir-se a ella sota la designació de "discurs prefabricat". Aquestes "unitats" o "peces" de la parla estan estretament vinculades al coneixement de la llengua, es tracta d'expressions o construccions peculiars que els membres d'una comunitat lingüística senten "com l'encarnadura de la llengua, com una mena de senya d'identitat col·lectiva" (Salvador, 1995: 13). Corpas opta per marcar les fites de les unitats fraseològiques en la definició que ofereix d'elles: "son unidades léxicas formadas por más de dos palabras gráficas, cuyo límite superior se sitúa en el nivel de la oración compuesta" (1996: 20). Destaquen per la seua institucionalització, en termes de fixació i especialització semàntica, per la idiomàtica i variació potencial, i pel grau en què es manifesten aquests aspectes.

La formació i desenvolupament del llenguatge no queda només a l'albir de les regles lliures del sistema, sinó que compta amb una sèrie d'estructures preuinades perquè es dispose d'elles quan es crega convenient. "Aunque el hablante vaya formando sus frases libremente, hay mucho de automático e inconsciente en dicho proceso" (1996: 15). Es tracta, segons Corpas, de seqüències memoritzades, combinacions de paraules més o menys lliures, estructures de frase lexicalitzades o patrons lèxics combinatoris. L'autora classifica aquests fenòmens en tres grups, que se seguiran a l'hora d'estructurar els resultats de l'anàlisi. Els dos primers corresponen a aquelles unitats que no constitueixen enunciats complets, cas de les col·locacions o concurrències i les locucions, mentre que el tercer sí que implicaria una unitat de comunicació mínima, un acte de parla, a través de proverbis o fórmules rutinàries (1996: 51).

El concepte de «*collocation*», introduït als anys 50 del passat segle per J. R. Firth, es presenta "como uno de los niveles de análisis o *modes* para descubrir el significado de los elementos léxicos (*meaning by collocation*), así como para referirse a la coaparición de unidades léxicas" (1996: 56).

Corpas, fent-se ressò de les aportacions de Halliday, Sinclair o Greenbaum, denomina «col·locacions» a:

(...) las unidades fraseológicas formadas por dos unidades léxicas en relación sintáctica, que no constituyen, por sí mismas, actos de habla ni enunciados; y que debido a su fijación en la norma, presentan restricciones de combinación establecidas por el uso, generalmente de base semántica: el colocado autónomo, semánticamente (la base) no sólo determina la elección del colocativo, sino que, además, selecciona en éste una acepción especial, frecuentemente de carácter abstracto o figurativo (1996: 66).

Destaca també la dimensió metafòrica de moltes de les col·locacions i l'aparició exclusiva en un determinat registre. En aquest sentit, Corpas remet a la importància que tenen aquestes fórmules prefabricades en el cas dels textos periodístics:

De nuestros materiales se desprende que las colocaciones están presentes en todos los géneros, aunque abundan especialmente en la prosa periodística, donde se necesita dar la impresión de información objetiva; mientras que en la literatura se favorecen las combinaciones más inusuales y personales, las más alejadas de la norma (1996: 87).

La taxonomia que estableix Corpas atén a la categoria gramatical i a la relació sintàctica que existeix entre els col·locats. En ella s'inclouen diferents variants: *substantiu (subjecte) + verb*, que denota l'acció característica de la persona o cosa designada pel subjecte; *verb + substantiu (objecte)*, en que els verbs, en la seua qualitat de col·locatius, presenten unes extensions de tipus variable; *adjectiu + substantiu*, on el primer actua com a col·locatiu i sol intensificar la seua base, siga en sentit positiu o negatiu; *substantiu + preposició + substantiu*, que indiquen la unitat de la que forma part una altra més menuda o el grup al qual pertany un determinat individu; *verb + adverb* (manera i intensitat); i *adjectiu + adverb*, amb la intensificació de la base (adjectiu) per part del col·locatiu.

Com en el cas de les col·locacions, les locucions tampoc constitueixen enunciats, però es troben fixades a la llengua. Corpas les defineix com:

(...) unidades fraseológicas del sistema de la lengua con los siguientes rasgos distintivos: fijación interna, unidad de significado y fijación externa parasemántica. Estas unidades no constituyen enunciados completos, y, generalmente, funcionan como elementos oracionales (1996: 88).

L'autora assenyala que, al igual que la resta d'unitats fraseològiques, les locucions poden presentar un significat denotatiu, "enriquecido con componentes afectivos y expresivos, donde aparece un importante número de sememas adicionales diferentes al núcleo semántico al cual modifican" (1996: 125). Leonor Ruiz incideix, en el seu estudi sobre la fraseologia de l'espanyol col·loquial, en la vessant modalitzadora, siga per realçar o suavitzar:

(...) no sólo sirven como procedimientos conectivos, intensificadores o atenuantes, sino también como recursos léxicos que resumen los argumentos ofrecidos, que acentúan la función expresiva, que optimizan el proceso de la información por tratarse de estructuras prefabricadas y ya conocidas por la comunidad hablante, etc. (1998: 82).

Bona part de les locucions tenen un origen metafòric i són fruit, com recorda Corpas, d'una "transferencia de base figurativa", un procés que està present en la pròpia estructura de la llengua⁴. El paper central de la metàfora i la seua estreta relació amb la fraseologia ha estat posat de manifest per Joan Peraire, que destaca la contribució d'aquests mecanismes "a l'hora de projectar el punt de vista dels subjectes de l'enunciació sobre el discurs i, per tant, a l'hora de provocar determinades orientacions ideològiques" (2000: 357).

Corpas diferencia set tipus de locucions: *nominals*, que poden tenir la mateixa funció que un substantiu o un sintagma nominal; *adjectives*, amb funcions d'atribució i predicació; *adverbials*, que inclouen unitats d'estructura molt diversa; *verbals*, també amb una gran ventall de formes; *prepositives*, formades per un adverbi (o substantiu adverbialitzat) seguit de preposició, o per substantiu (o dos coordinats) seguit també d'una preposició; *conjuntives*, que no formen sintagmes per elles mateixes sinó que es presenten com a coordinants o subordinants; i *clausals*, formant clàusules provistes d'un subjecte i un predicat que expressen un judici, una proposició, però no constitueixen oracions completes ni poden formar enunciats (1996: 93-110).

Finalment, els enunciats fraseològics es caracteritzen per constituir actes de parla en ells mateixos i presentar una fixació interna i externa. En la seua classificació Corpas distingeix dos tipus: les parèmies, que tenen autonomia textual i significat referencial (enunciats amb valor específic, refranys i cites), i les fórmules rutinàries, amb un ús determinat per situacions i circumstàncies

⁴ Per a més informació veure Lakoff, G. & Johnson, M. (1998). *Metáforas de la vida cotidiana*. Madrid: Cátedra.

concretes i que presenten un significat de tipus social, expressiu o discursiu (1996: 132-133).

De la mateixa manera que Corpas, altres autors han destacat el pes de la fraseologia en el terreny periodístic. Salvador la presenta com l'aprenentatge d'unes pautes expressives:

Escriure com els periodistes, implica controlar i saber produir les combinacions fraseològiques que són usals en el gènere, que fan 'periodística' una escriptura i que responen a les expectatives dels receptors envers la lectura dels textos periodístics (2000: 28).

Adolf Piquer es refereix a la fraseologia pròpia de la notícia i de com aquesta s'ha incorporat en la narració de fets de ficció a través de frases encunyades en els textos informatius (1995: 128), mentre que Albert Chillón posa l'èmfasi en la necessitat d'analitzar els trets lingüístics, el lèxic i la fraseologia, l' "utilatge estilístic" dels textos periodístics, per tal de superar les ideologies que presenten l'anomenat "estil informatiu" com a garantia d'objectivitat, innocuïtat i neutralitat. L'autor critica la manca d'estudis i es planteja si aquesta retòrica de l'objectivitat, "inevitablement", no "interpreta, afaïçona, modela la realitat a la qual es refereix". En aquest sentit, subratlla fins a quin punt són "escassíssimes" les aportacions sobre qüestions com "què diuen els periodistes, per mitjà de quins recursos compositius i estilístics, amb quin utilatge lèxic i fraseològic, amb quins efectes de creació de sentit?" (1995: 171-172). Chillón demostra amb exemples del tractament informatiu de la Guerra del Golf com aquesta retòrica de l'objectivitat queda en paper mullat a poc que s'analitzen els recursos lèxics i fraseològics. Ix a la llum llavors un doble llenguatge depenent del bàndol militar presentat.

4. ANÀLISI DEL CORPUS

Els procediments lèxics que intervenen en la formació de les unitats fraseològiques juguen un paper fonamental en la introducció de la valoració del periodista, de manera que les virtuts i els defectes sobre el terreny de joc es magnifiquen amb substantius, adjectius, verbs i adverbis clarament marcats, a través dels quals el cronista destil·la els sentiments de l'afició. Començant per les unitats més bàsiques, és interessant seguir, d'entrada, les col·locacions que es configuren, les agrupacions de paraules que presenten una certa fixació motivada per l'ús o la norma. Les que donen més joc des del punt de vista de la modalització són les formades per *adjectiu/substantiu + substantiu*, *verb + adverbi* i *adjectiu + adverbi*.

En tots els casos, tant l'adjectiu com l'adverbi reforcen la càrrega valorativa del terme que funciona de base.

4.1. *Col·locacions*

Les col·locacions que segueixen la primera combinació s'utilitzen per caracteritzar en positiu o negatiu l'evolució del joc i els seus protagonistes. D'aquesta manera, el periodista pot arribar a la conclusió de que al partit s'han vist "claras ocasiones", conjunts que arriben a l'àrea rival amb "extrema facilidad" o es converteixen en una "roca inexpugnable", que ixen al terreny de joc a donar un "paseo triunfal" o a mostrar el seu "aplastante dominio" amb una "magnífica asistencia" o "espléndidos goles", sovint gràcies a una "férrea defensa", una "defensa soberbia", un "soberbio pase", una "soberbia actuación" i una "tremenda efectividad", capaç de protagonitzar "partidos épicos". També hi ha exemples d'algun "pésimo despeje" atribuït al "craso error" o "garrafal error" d'un equip, però també a un "negligente expolio" o una "nefasta racha" propiciada, en ocasions, per la "lamentable actuación" d'un "patético árbitro". S'observa com en alguns casos, per emfasitzar, l'adjectiu s'anteposa al substantiu en la col·locació, encara que en tots ells la base d'aquesta unitat siga el segon terme i que, a diferència dels epítets, expressen qualitats que no estan implícites en el substantiu.

En general, la funció predominant dels adjectius (col·locatius) és la intensificació de la base, ja siga en positiu o negatiu "en una determinada escala", apunta Corpas (1996: 72). La majoria de les col·locacions localitzades a la mostra ocupen el graó més alt, una opció que contribueix a imprimir a la crònica esportiva eixa dosi de contundència característica, allunyada de qualsevol atemperament, capaç de parlar de la "formidable parada" i la "fulgurante carrera" d'un porter o de la "fabulosa época" d'un equip. Destaquen, per tant, les col·locacions generades a través de la fórmula *Magn* ('molt', 'intens'), aplicada a substantius que, per ells mateixos, ja compten amb un sentit marcat, com és el cas de domini i efectivitat, apuntats més amunt, o de l'expressió "facilidad pasmosa"⁵. Però aquesta funció també té un paper destacat en termes més neutres, de l'estil d'assistència o ratxa, o d'altres cinc que apareixen acompanyats de l'adjectiu "superb": passada, jugada, defensa, tir o actuació. Altres exemples de funcions que podem destacar són les que Corpas identifica amb la fórmula *Ver* ('tal com ha de ser'), en "arbitraje exacto", "lugar adecuado", "momento justo", "merecido

⁵ En aquests casos no podríem parlar pròpiament d'una funció *Epítet* ('epítet semànticament buit') que veurem més endavant i que Corpas exemplifica amb "vasto océano".

homenaje” o “merecida victoria”, i la marcada com a *Epítet* (‘epítet semànticament buit’), en l’expressió “corrección académica”.

Un dels esquemes de modalització més interessants és el desenvolupat a partir de col·locacions formades per adjectiu (o participi en funció adjectival) i adverbi de mode o intensitat (Corpas, 1996: 75), que actua de col·locatiu reforçant la base. Els resultats de l’anàlisi mostren la tendència a intensificar la narració de jugades o el treball dels futbolistes i apel·lar així de manera més efectiva al lector. Coincidint amb el que apuntava Corpas, destaca una presència gairebé exclusiva de la funció *Magn* (‘molt, intens’). En aquest sentit, un equip pot ser “infinitamente superior” o resultar “totalmente batido”, siga per una victòria “totalmente justa” o perquè l’actitud dels jugadors resulte “diametralmente opuesta” al que seria desitjable i no hagen fet “absolutamente nada”. També hi ha exemples de serveis de còrner “magistralmente lanzados”, d’algun partit “magistralmente interpretado” o d’un parell de jugades “estupendamente atacadas”. Els cronistes també pontifiquen sobre l’equanimitat dels àrbitres, a través de la funció *Ver* (‘tal com ha de ser’), en l’expressió “justamente expulsado”.

La importància de les col·locacions apuntades fins ací es manifesta també en una altra combinació que resulta molt efectiva, la formada per un verb i un adverbi que, com en l’anterior, pot ser de mode o intensitat. En ella té un pes fonamental la funció accentuadora, que permet amplificar la base (verb) amb l’adverbi que actua de col·locatiu. És per això que en llegir les cròniques trobem que quan es deixa escapar alguna ocasió de gol o una passada, es “falla estrepitosamente”, de la mateixa manera que, quan un equip no va saber encaixar bé un gol, “se vino abajo totalmente”. Altres usos d’aquesta col·locació estan més vinculats al mode i en ells es trasllueix també el contingut valoratiu, com mostren “jugó estupendamente”, “resuelve magistralmente” o “se plantó descaradamente”, quan l’equip visitant deixa clara la seua voluntat de guanyar. En ocasions, els cronistes també es permeten pronunciar-se sobre el futur immediat dels membres d’un equip a qui “un fútbol apático y ramplón que les va a llevar irremisiblemente a Segunda”, o les oportunitats perdudes en una competició que “pudo haber cambiado drásticamente”.

Tot i la presència de combinacions formades per *verb + substantiu (objecte)* en la llengua habitual⁶ i també en les cròniques esportives, s’abondarà aquest punt de passada, ja que les funcions lèxiques que desenvolupen tenen, en la majoria de casos, més a veure amb el relat

⁶ Corpas opina que dels sis tipus de col·locacions ressenyades, les més freqüents, tant en els seus materials com en estudis sobre l’anglès i el francès, són les formades per *verb + substantiu (objecte)* i *adjectiu + substantiu* (1996: 70).

d'accions que amb la transmissió d'opinions. Així, a les cròniques són freqüents expressions del tipus “ejecutó un movimiento”, “coronó una jugada” (amb el cap) o “transformó la pena máxima”, encara que d'altres també introdueixen adjectius i substantius que ho complementen, com “cuajó un partido *redondo*”, “frenó la *sangría*” o “ejerció una *buena presión* en la media”.

4.2. Locucions

Si les col·locacions marquen l'orientació bàsica de les apreciacions del cronista, a través de les locucions s'acaba de dibuixar un tapís d'impressions que revelen sense embussos les seues opinions. Les que més joc donen des d'un punt de vista de la modalització són les de tipus verbal, adverbial i adjectival, testimonis de l'agosarada empremta subjectiva. Les locucions dels textos analitzats presenten els dos tipus de connotacions estilístiques que planteja Gloria Corpas (1996: 125): les pròpies del registre de la premsa esportiva, que integren el lèxic especialitzat, i les de nivell, amb una clara preferència per un estil baix, col·loquial més que no vulgar o argòtic.

Les locucions verbals protagonitzen bona part del discurs periodístic referit al futbol. Destinades a expressar processos, formen, segons Corpas, predicats que poden anar amb o sense complements i que presenten una gran diversitat morfosintàctica (1996: 102). Juntament amb les característiques de la llengua especialitzada, que tracten de visualitzar el relat de les intervencions sense afegits, del tipus “hacer una internada”, “despejar un balón”, “hacer una rabona”, “sobar el cuero” o “jugar por las bandas”, se'n troben d'altres que van reforçades per uns elements intensificadors, aportats per algun element lèxic que les integra, pels complements que les modifiquen (adjectius, sufixes, quantificadors, etc.) o per la suma de tots dos.

D'acord amb la funció que desenvolupen, apareixen nombroses expressions destinades a descriure accions concretes (en cursiva l'intensificador): “despejar un balón *de parvulario*”, “empujar la *pelotita*”, “transformó la *clarísima* pena máxima”, “*se tragó* un disparo”, “soltar un *potente latigazo*”, “marcar un *golazo*”, “un *tremendo esfuerzo*: rematar a puerta”, “rematar a gol *con tan mala fortuna*”, “metió un pase *de sobresaliente*”, “en los saques de esquina *magistralmente* lanzados”, “los centrales *pegaran* pelotazos hacia el área contraria”, “servir balones *de lujo*”, “*se estrelló* contra el muro verdiblanco”, “pita un penalti *dudosísimo*” o “*miró hacia un lado y hacia otro* y no pitó penalti”. És curiosa la introducció d'expressions del món taurí: “Gallardo se tomó la alternativa *como si en ello le fuera la vida*” o “El Málaga le *dio la puntilla* al Albacete”.

Altres serveixen per aportar impressions sobre la situació de l'equip en Lliga: “arañar un punto (...) *que sabe a gloria*”, “salvarse del *infierno*”, “Tras doce encuentros (...) *por fin se bajó del tobogán*”, “el Málaga dimitió ayer de Primera con su *enésima derrota*”, “*sólo un auténtico milagro* salvaría del descenso” o “*confirmar la permanencia*”; per valorar el partit: “el Getafe *sacó los colores* a toda la defensa valencianista”, “ofrecer un *buen recital ofensivo*”, “el Barcelona *se desinfló* y pareció bajar *definitivamente* los brazos”, “hilvanar fútbol *con criterio*” o “hilvanar algunas jugadas”, “El Osasuna *engulló* al Sevilla”, “*desmembrar* a los sevillistas con sólo *saltar al campo*”, “*le faltó* definición para *enterrar al rival*”, “manejó el balón *con cierta elegancia*”, “el murciano se coló *hasta la cocina*”, “*más inteligente* a la hora de rentabilizar las ocasiones”; o per traure conclusions sobre el resultat, com en les expressions: “se dejó *robar la cartera*” o “el Levante UD le había *regalado* el partido”.

L'anàlisi de les peces periodístiques mostra que les locucions verbals procedents de l'àmbit col·loquial venen a qualificar les accions dels jugadors –i, sovint, dels àrbitres– en uns termes més marcats que ho faria la tria d'altres expressions a l'abast del cronista. Aquest no només es limita a relatar asèpticament les corredisses de vint-i-dos homes i una pilota sobre un rectangle blanc dibuixat a la gespa, sinó que posa a la seua narració una dosi extra d'apassionament. Açò fa possible que, sobre el paper, un àrbitre “la arme bien gorda”, “eche por tierra”, “ponga a los pies de los caballos [a un jugador]” o “no dé pie con bola” quan la seua sentència no coincideix amb la del cronista. Altres vegades, els jugadors estan disposats, si cal, a “apretar más los dientes”, “sudar sangre” o “echar el resto”, conscients de que a l'equip rival “no se le perdona la vida”. Encara que, sovint, els integrants d'alguna formació esportiva “se dieron de bruces” o no “dieron señales de vida” en el moment que se'ls exigia “dar una buena lección” de futbol o quan “se parte el bacalao”. Les cròniques expliquen que, entre d'altres, “el Sevilla se llevó con la gorra” un partit que va acabar “sacando de sus casillas” a algun jugador. També es fa referència a derrotes que arribaren quan els equips “se las prometían muy felices” o quan un dels contrincants “se le subió a las barbas” a altre, així com a algun jugador que “jugó con fuego y se quemó”. Tot i això, hi ha un entrenador a qui “le importan un pimiento los poderes establecidos” i una defensa que és “una congregación de hermanas de la caridad”, mentre un dels equips de la Lliga pensa que n'hi ha prou amb “dar dos zarpazos y echarse a dormir” o que va seguir una estratègia en la que “el juego brilló por su ausencia”.

Les locucions adverbials⁷ també desenvolupen una tasca clau en la modalització d'aquestes cròniques, ja que aporten valors semàntics de mode i quantitat que venen a modificar un verb o una oració. Aquestes expressions incorporen la valoració del cronista en la caracterització de les accions que complementen.

Unes vegades es tracta d'aplaudir jugades vistes sobre el terreny de joc: "se inventó diagonales *a la perfección*", "esta vez sí, el 14 cumplió *con creces*", "una arrancada definida *como los ángeles*" o "saca las faltas *como los ángeles*", "un equipo que bascula, ayuda y defiende *de cine*", "El Levante funciona *de lo lindo* por las bandas", "El Racing se comió *en un periquete* a su apático huésped", "el conjunto cántabro desarboló *por completo* a los gallegos", "ha jugado *de tú a tú* al Real Madrid", "el Levante UD llegaba con extrema facilidad al área contraria (...) *como Pedro por su casa*", "el equipo granota tuvo *contra las cuerdas* a los galácticos" o "*de aquí a Lima*, el mejor zaguero azulgrana".

D'altres, en canvi, s'incideix en la negativa evolució de l'equip o es posa en qüestió el treball dels jugadors: "El Levante comenzó *con mal pie* su exigente tramo final", "su propia ineficacia, motivada *en gran parte* por la floja actuación", "El Mallorca, *con el agua al cuello*", "*de milagro en milagro* sobrevive el Sevilla", "jugar *para la galería*, algo a lo que el Real Madrid se mantiene abonado", "perdonó *en demasía* el Betis", "el Valencia queda *por los suelo* y en tierra de nadie"⁸, "la mejor ocasión en la primera parte fue *a trompicones, cómo no*", "El Málaga, con lo justo y *sin despeinarse*", "Los sorianos (...). Lo intentan *por activa y por pasiva*", "una primera parte mala *de solemnidad*", "Máxime cuando va *a rebufo* del líder y no le queda otra", "y es que el Valencia se quedó *a medio camino*", "Cañizares no había tenido *ningún trabajo*", "la defensa era *poco menos que* una chirigota", "Y cuando quiso levantarse, el Sevilla ya *tenía* el partido *en el bolsillo*", "en una última jugada, *a la desesperada*", "salieron a la expectativa, *a verlas venir*", "[Cañizares] se pasó la tarde *a la bartola*", "Cañizares, *en la picota*".

Com s'ha apuntat, algunes de les locucions adverbials tenen com a objectiu modificar l'oració sencera, "mostrando la actitud o la opinión del hablante" (Corpas, 1996: 101). La major part d'elles estan destinades a

⁷ "Frecuentemente se trata de sintagmas prepositivos que, por cuestiones de índole semántica o funcional, parecían tener cierta relación con la categoría gramatical del adverbio (...). Este grupo de locuciones adverbiales es particularmente abundante y engloba unidades de distinta complejidad sintáctica" (Corpas, 1996: 99).

⁸ Aquest constitueix un dels exemples d'encadenament de locucions que s'ha localitzat, en unir l'expressió marcada amb la locució nominal "tierra de nadie".

reforçar l'assertivitat del cronista, és a dir, a evidenciar la seua actitud sobre el que diu, a responsabilitzar-se més que no a expressar possibles dubtes. En aquest sentit, no és estrany trobar expressions tan contundents com “Lo que más se echó en falta anoche, *sin duda alguna*, fue la creatividad del argentino”, “*sin duda* recordará este partido como uno de los más grises de su carrera” o “Una temporada lamentable, la peor *sin duda* de sus siete campañas”. També són habituals fórmules sinònimes com les utilitzades en “el Betis, *desde luego*, hizo toda una exhibición de fragilidad” o “Méritos, *desde luego*, hicieron para este cambio de rol”; manifestacions contundents per negar o concloure: “no quiere decir que careciera (...) *Todo lo contrario*”, “El guión estaba escrito de antemano, *en realidad*, fue una réplica de la historia” o “si no ganó fue (...) y, *en definitiva*, no tiene a gente”; i expressions del tipus: “*Por desgracia* para los azulgrana”, “*Para colmo*, los madridistas se dieron de bruces”, “Tras doce encuentros (...) *por fin* se bajó del tobogán”, “*por lo menos* se encontraron con su faceta más gris y púmblea, pero también (...)” o “*Por algo* el técnico bebe los vientos por el centrocampista (...), *por algo* insistía que era una quimera”.

A diferència de les locucions verbals, en el cas de les adverbials no trobem tantes unitats específiques del registre futbolístic. Tot i això caldria diferenciar entre les que tenen un caràcter més neutre, referides a l'espai sobretot –“en el centro del campo”, “en todas las líneas”, “en la media”, “en posición de fuera de juego”– i les que projecten la visió del joc del periodista. En aquest cas venen a matisar o amplificar l'alcanç dels verbs, com en “salió con el freno de mano echado” o “continúa con la pólvora mojada”.

L'anàlisi de les cròniques mostra l'abundància de locucions nominals característiques d'aquesta llengua d'especialitat per referir-se als equips i a la posició dels jugadors: “medio centro”, “equipo granota”, “equipo revelación”, “conjunto cántabro”, “escuadra gallega”, “portero israelí”..., però també de sintagmes més valoratius, procedents de la llengua col·loquial, fent una lectura en termes metafòrics de les angoixes i dificultats viscudes pels diferents contrincants. Trobem diversos patrons de formació, des dels integrats per dos verbs units per la conjunció “i”, com “todo fue *coser y cantar*”; o per dos substantius, “los sorianos son el *quiere y no puedo personificado*”⁹, fins als de substantiu i adjectiu: “volvió a ser el delantero definidor y *tabla salvavidas*”, “el *mal trago* que le tocó vivir”, “Pero la *mala sombra* que siempre amenaza a los guardametas”, “pero su *asignatura pendiente* sigue siendo el gol” o “el feo gesto del jugador a su ayudante era

⁹ Cal indicar en aquest punt les modificacions trobades, amb l'ús dels infinitius “*Querer y no poder*, fue todo en una primera parte mala de solemnidad” o amb una lleugera variació de la fórmula original: “El anaranjado Valencia, *amo* [per dueño] y *señor*”.

agua pasada". A les cròniques és més comú el model de substantiu + preposició + substantiu, en expressions com "tuvo un *sinfín de* [substantiu] ocasiones que desperdició", "A los *fuegos de artificio* del Levante, respondió el Getafe con un petardazo", "le costó de salida evitar nuevamente el *cuerpo a cuerpo*" o "cuando lo hizo organizó un *zafarrancho de combate*".

Les locucions adjectives, presentades sota diferents patrons, desenvolupen funcions d'atribució i predicació i, per tant, són habituals a l'hora d'introduir matisos personals i punts de vista específics. Destaca en les peces analitzades la presència de locucions que segueixen la fórmula adjectiu/participi + preposició + substantiu: "una endeble zaga *cogida en alfileres*", "era *cosido a patadas*", "todo parece *visto para sentencia*", "después de una temporada *plagada de errores*", però sobretot de les introduïdes per la preposició "de" i seguides pel terme corresponent –de vegades modificat, assenyala Corpas (1996: 98), per algun element–, com en "tres puntos *de oro*", "un delantero *de segunda fila*" o "Elía, *de adorno* más de la mitad del partido".

4.3. Enunciats fraseològics

A les cròniques, encara que amb menys assiduitat que les fórmules anteriors també trobem exemples d'enunciats fraseològics que contribueixen a deixar patent la presència del cronista d'una manera molt característica, amb el recurs que li proporcionen frases a l'estil de "*Como la cabra tira al monte* (...). Owen, que no sabe jugar de espaldas", "Moretti ni es *ni fu ni fa* como mediocentro", "*Eso sí*, los levantistas fueron los verdaderos responsables" o una expressió que apareix repetida en "Parecía *el mundo al revés*" i "*El mundo al revés*: al técnico pareció deslumbrarle el juego de billar del Villarreal".

5. CONCLUSIONS

Les cròniques futbolístiques analitzades mostren com la fraseologia constitueix un pilar fonamental en l'estratègia de modalització, en convertir al periodista en una mena de jutge que, més que interpretar, dicta sentència sobre l'activitat de futbolistes i àrbitres. De l'estudi desenvolupat en les pàgines anteriors podem extraure les següents conclusions:

En primer lloc, resulta paradoxal el paper que juguen les col·locacions, ja que, al temps que mantenen una il·lusòria apariència d'objectivitat –induïda per l'aparició conjunta–, són un recurs clau a l'hora d'introduir la visió del cronista. L'explicació rau en el fet que en aquestes combinacions lèxiques predomina la funció intensificadora, encarregada, a través d'adjectius i

adverbis, de magnificar en positiu o en negatiu l'abast de qualsevol jugada, una estratègia que busca la complicitat emotiva del lector.

En segon lloc, en el cas de les locucions –fixades a la llengua–, l'opinió del cronista es filtra a través de l'expressió metafòrica, una opció que, de rebot, li serveix al periodista per guanyar-se la implicació del lector. Així, són habituals les fórmules procedents de l'àmbit col·loquial, que contribueixen a apropar el discurs periodístic al de la vida quotidiana, especialment en el cas de les locucions verbals, a través d'expressions marcades (armar la gorda, importar un pimiento, no dar pie con bola...), en comptes de triar opcions més neutres. En les locucions de tipus adjectival i adverbial, la valoració traspuja en la caracterització que es fa de les accions, ja siga en termes quantitativs o qualitativs, sense oblidar la importància de les locucions adverbials que modifiquen tota l'oració i acostumen a reforçar l'assertivitat.

Finalment, de l'anàlisi comparativa de les cròniques publicades en diaris d'àmbit local i estatal podem concloure que no hi ha diferències substancials en l'ús de la fraseologia, malgrat que el factor de proximitat podria, d'entrada, plantejar una major implicació dels primers en parlar dels equips autòctons. De fet, en general, solen coincidir en el posicionament de crítica o exaltació i les divergències corresponen, més aviat, al matís amb que s'expressa el judici en cada cas, en una escala de major o menor intensificació, que no té a veure, necessàriament, amb la coincidència del caràcter local de l'equip i el mitjà.

BIBLIOGRAFIA

- AA DD (1979). *Estudios lingüísticos y dialectológicos*. Buenos Aires: Hachette.
- Bally, Ch. (1965). *Linguistique générale et linguistique française*. Berna: Éditions Francke Berne.
- Barrenechea, A. M. (1979). "Operadores pragmáticos de actitud oracional". In: AA DD (1979): 39-59.
- Calsamiglia, H. & A. Tusón (2001). *Las cosas del decir*. Barcelona: Ariel.
- Castellà, J. M. (1992). *De la frase al text. Teories de l'ús lingüístic*. Barcelona: Empúries.
- Chillón, A. (1995). "Discurs periodístic i fraseologia", *Caplletra* 18: 165-176.
- Corpas, G. (1996). *Manual de fraseología*. Madrid: Gredos.
- Faura, N. (1998). *Futbol i llenguatge*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- Grande, F. J. (2002). *Aproximación a las modalidades enunciativas*. León: Universidad de León.
- Grijelmo, Á. (1997). *El estilo del periodista*. Madrid: Taurus.
- Hernández Alonso, N. (2003). *El lenguaje de las crónicas deportivas*. Madrid: Cátedra.
- Kerbrat-Orecchioni, C. (1986). *La enunciación. De la subjetividad en el lenguaje*. Buenos Aires: Hachette.
- Núñez Ladevéze, L. (1995). *Introducción al periodismo escrito*. Barcelona: Ariel.
- Payrató, Ll. (2003). *Pragmática, discurs i llengua oral. Introducció a l'anàlisi funcional de textos*. Barcelona: Editorial UOC.
- Peraire, J. (2000). "Estratègia metafòrica i fraseologia en l'arquitectura del discurs del futbol". In: V. Salvador *et alii* (eds.) (2000): 355-369.
- Piquer, A. (1995). "Fraseologia i discurs narratiu: Anàlisi d'alguns casos en la novel·lística contemporània", *Caplletra* 18: 121-132.
- Ruiz, L. (1998). *La fraseología del español coloquial*. Barcelona: Ariel.
- Salvador, V. (2000). *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*. Castelló: Publicacions de la Universitat Jaume I. Servei de Comunicació i Publicacions.
- Salvador, V. (1995). "De la fraseologia a la lingüística aplicada", *Caplletra* 18: 11-30.
- Sánchez, J. F. & F. López Pan, (1998). "Tipologías de géneros periodísticos en España. Hacia un nuevo paradigma", *Comunicación y estudios universitarios* 8: 15-35.
- Sancho, P. (1999). *Introducció a la fraseologia. Aplicació al valencià col·loquial*. València: Denes.
- Seco, M. *et alii* (eds.) (2004). *Diccionario fraseológico documentado del español actual. Locuciones y modismos españoles*. Madrid: Aguilar.
- Vivas Holgado, J. (1999). *El fútbol. Léxico, deporte y periodismo*. Cáceres: Universidad de Extremadura. Servicio de Publicaciones.